

GJENSTANDER FRA TORPO STAVKIRKE I
UNIVERSITETETS OLDSAKSAMLING

Et stort antall gjenstander fra Torpo stavkirke oppbevares i Universitetets Oldsaksamling. Det meste kom dit i tiden omkring 1880 i forbindelse med at bygden fikk ny kirke og stavkirkens kor og apsis ble revet, mens den gjenstående del av stavkirken ble kjøpt av Fortidsminnesmerkeforeningen. Foreningens formann, antikvar N. Nicolaysen, hadde besøkt kirken i 1861 og notert seg de inventardeler som var av spesiell interesse. I sin korrespondanse med lokale myndigheter unnlot han aldri å fremholde at disse gjenstander burde overlates til Universitetets Oldsaksamling. Trang økonomi og dårlige kommunikasjonsforhold gjorde at Foreningen bare i liten utstrekning kunne foreta undersøkelser på stedet, da forandringene i kirken ble gjennomført. Arkitekt H. Thorsen oppholdt seg imidlertid noen ganger i Torpo med oppdrag fra Foreningen. I sokneprest J. Monrad i Ål hadde imidlertid både Universitetets Oldsaksamling og Foreningen en utmerket støtte. Han opptrådte på museets og Foreningens vegne i den kritiske tid omkring 1880, da hallingene ville rive sine stavkirker. Resultatet ble likevel at Ål stavkirke ble revet, og Torpo stavkirke hadde mistet sitt kor innen Foreningen fikk skrapet sammen de 280 kr. som ble krevet for kirken.

Nettopp i disse årene foregikk det stormløp mot fortidsminnesmerker over hele landet, og Foreningen sto nærmest maktesløs uten støtte i lovverk og uten midler. I denne situasjon ble det en viktig oppgave i alle fall å sikre gjenstandene ved å få dem inn til museene. Den omfattende korrespondanse mellom antikvar Nicolaysen og sokneprest Monrad som finnes i Foreningens arkiv gir innblikk i hvordan vernearbeidet ble drevet. Det var ikke få sledelass som ble kjørt på vinterføre ned dalen til jernbanestasjonen ved Krøderen eller helt inn til Christiania, og arkivenes opplysninger gjør det mulig å følge en del av

gjenstandene fra deres plass i kirken til museet. Forholdene kompliseres imidlertid ved at Ål stavkirke ble revet samtidig med koret i Torpo slik at en del gjenstander fra Torpo ble tatt med på lass fra Ål. På denne måten kunne det oppstå forvekslinger, og det viser seg at et par gjenstander fra Torpo senere har gått for å være fra Ål.

I det følgende vil jeg ta for meg de enkelte gjenstander som Universitetets Oldsaksamling har mottatt fra Torpo stavkirke og som Foreningens og Riksantikvariatets arkiver gir opplysninger om. Hensikten er å bringe på det rene hvor de fantes i kirken, hvordan de kom for dagen og ble bragt til museet. Når fremstillingen er blitt utførligere enn strengt nødvendig, er det fordi arkivopplysningene gir innblikk i omstendighetene omkring overføringen til museet som forteller om hvordan pionerene drev vernearbeidet under vanskelige forhold.

Oslo, 18. oktober 1976



Håkon Christie

Jernsaks

Etter at koret i Torpo stavkirke var revet sommeren 1880, er det stenfundament som denne del av kirken sto på, og som ses på G.A. Bulls perspektivskisse fra 1855, blitt fjernet. Det er mulig at dette ble gjort umiddelbart etter at koret var revet. I alle fall ble det funnet adskillige små-gjenstander i stenfyllen under koret i 1880. Allerede 19.juli meddeler sokneprest Monrad at han har sendt mynter inn til Universitetet. Så sent som i 1899 etterlyser imidlertid Fortidsminnesmerkeforeningen en del gamle mynter. De skal riktignok "...etter forlydende være fundne under kirkens gulv ved uden direktionens vidende at opbryde nogle af gulvets planker..." Til Riksarkivet ble det innlevert et papirfragment med innskrift i 1880 som var funnet da kirken ble revet. Innskriften er gjengitt i Diplomatarium Norvegicum XII nr. 266; den inneholder en Lovprisningshymne til den Hellige Dorothea og Christi~~s~~ Kors, og er visstnok benyttet som trylleformular eller amulett.

29.okt. 1880 sendte sognepresten "...til Universitetet med Pakkepost 2 smaa Gjenstande af Jern, som maaske kunde være af Interesse - en slags Sax, som jeg fandt i Stenfyldingen under Torpe Kirkes Rotunde, og en Gjenstand med Dragehoved, som har hængt paa Væggen i Aals Kirkes Kor." Saksen er tatt med i fortegnelsen over gjenstander som er innkommet i 1880 og er merket C 10319. "En ganske liden Sax af Jern, 8 cm lang. Formen er den i yngre Jernalder vanlige, men Stykket er vel fra Middelalderen da det er fundet i Stenfyldingen under Chorrundingen i Torpe Kirke" (Ff. årsb. 1880, s. 217).

Gravsten

Universitetets Oldsaksamling har en gravsten fra Torpo kirke med merke C 9908. Den er beskrevet i Ryghs katalog over gjenstander innkommet i 1879 (Ff. årsb. 1879, s. 203). Fortidsminnesmerkeforeningens arkiv har enkelte opplysninger om stenen. I et brev fra Foreningen til ordfører K. Engebretsen i Ål 31.aug. 1877 heter det "Ved denne Anledning vil Direktionen endnu uttale, at den vil være Hr. Ordføreren forbunden, om De kunde bidrage Deres til, at den gamle Ligsten med Indskrift, som Gaardbruger Sander Kaaen fra Hol for et Par Aar siden forefandt i Thorpe Kirkes Grundvoldsmuer og lod opstille tæt indenfor Kirkens Indgangsdør ved høire Side, hvor den endnu staar, maatte blive overdraget til Universitetets Oldsagsamling..." Ordføreren sørger for at overdragelsen gikk i orden og ble i brev av 25.jan. 1878 anmodet om "...at besørge bemeldte Sten, for at dens Indskrift ej skal beskadiges, omviklet med Hø- eller Halmbaand samt paaheftet Addressen til Universitetets Oldsagsamling og med passende Fragt kjørt paa Vinterføret til Sundvolden Jernbanestation..." I sitt brev av 4.febr. meddeler ordføreren at stenen er kjørt til Krøderen Jernbanestasjon og at frakten kostar kr. 4,40.

Graven under gulvet i skipet

I skipets østre del har en av gulvplankene i Torpo stavkirke innskåret konturen av et menneske, og topografene i 1700-årene refererer tradisjonen om at en bisp skal ligge begravet under gulvet her. Da planene om forandringer i kirken ble tatt opp i 1878, henvendte sokneprest Monrad seg til antikvar N. Nicolaysen, som var formann i Fortidsminnesmerkeforeningen, for å få bistand når det gjalt å ta vare på kirkens kulturverdier. I den omfattende korrespondanse som utviklet seg mellom dem, ble det stadig fremholdt at graven måtte undersøkes nårleilighet bød seg. I brevet fra direksjonen til soknepresten av 20. okt. 1880 om de oppgaver som forestår, etter at stavkirkens kor og apsis er revet og skipet overtatt av Foreningen, heter det: "Sluttelig tør Direktionen anmode Hr. Sognepresten om under den ovenpaapegede Reparation af Kirken ogsaa at lade foretage en Undersøgelse af den tilforn omskrevne Begravelse i Skibets Østende..." I sitt svar av 9. nov. meddeler soknepresten at "...Begravelsen i Kirkens Skib skal blive omhyggelig undersøgt." En viss undersøkelse av ^{1/2}graven må være foretatt i 1881. For i brev til Foreningen 28. okt. dette år meddeler soknepresten at han håper å kunne sende en del gjenstander fra kirken til Christiania i kommende uke. En av gjenstandene er "...Laaget af den under Gulvplanken værende Kiste, hvori Stavangerbispen skal være nedsat. Bundestykket af samme kiste findes ogsaa, men er temmelig fortæret. Det viser seg at være fra den Tid da Sag ikke kjendtes. Omhyggelig graving under gulvplanken kan først ske til Vaaren, naar det som skal ud af Kirken, vil ogsaa komme ud." Kistelokket ble innlemmet i Universitetets Oldsaksamling og er merket C 10813. Det er beskrevet i fortegnelsen over innkomne saker i 1881 (Ff. årsb. 1881, s. 152).

Den bebudete omhyggelige graving melder det ikke mer om og det er uvisst om den er blitt gjennomført. 10. juli 1950 lot imidlertid professor Anders Bugge foreta en utgravning i graven, og hans beskrivelse tyder på at ^{kel}graven var blitt forstyrret tidligere (se Bugges rapport). Knoktaldelene fantes ikke in situ, og kistebunnen, som Monrad omtaler, nevnes ikke av Bugge. Han fant derimot rester av overlæret til to sko, som senere har spilt en rolle i diskusjonen om det er en bispegrav. Det skal bemerkes

at hans funnfortegnelse omtaler overlær til to sko med bred, avrundet spiss og skinnremmer, men ikke såler. I 1953 ble det gravet grøfter og støpt murer under grunnstokkene, og til slutt ble knoklene fra den antatte bispegrav satt ned i en ny kiste med lokk laget som kopi av det gamle.

T O R P O S T A V K I R K E

Utgravning av grav under gulvet i skipet

utført og beskrevet av Anders Bugge 10.7.1950

Renskrevet av Håkon Christie 1976

Gravet ut partiet under den indrissede figur i midtre gulvplankes østre ende. ^{om} Kvar ned på et lag med hugge- og høvelflis fra den siste reparation. Under dette et lag væsentlig kvist og strå. Derefter et ganske løst gruslag med tildels store stener. Dette har vært omrotet tidligere. I dette gruslag blev det gravet i ca. 35 a 40 cm's dybde, og her fant vi først og fremst rester av et skelet.

1. Høyre lårben
2. 9 ryggvirvler
3. 1 underarmsben
4. Stykke av et kraveben
5. Stykke av skulderben
6. Halebenet
7. Venstre del av hodeskalle med 7 tænder på plass sterkt slit
8. Et par håndrotnokler
9. 7 stykker av ribben
10. 10 av tær eller fingre
11. Høyre leggben på venstre side i graven.

Knoklene lå ikke på plass, men hodeskallen lå i vestre ende. Etter slitasje på tændene må det ha vært et eldre individ.

I samme masse er dessuten funnet:

1. Rester av overlæret på to sko med bred avrundet spis, skindremmer
2. Rester av stoff, vanskelig nærmere å bestemme. Enkelte stykker av uld og silke.

Ravperle, gul kugleformet med 6 ribber

Blågrå perle med hull eller buget ring hvorav henved fjerdeparten er brukket av.

Et par små stykker voks

4 runde små mynter

1 større rund mynt

2 firkantede mynter

2 stykker visstnok av en liten rundt mynt
Visstnok en defekt liten firkantet mynt

I næst østlige avdeling i gulvets midtparti

Mynt sterkt forvitret

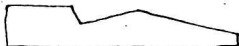
Do ennu mer forvitret

Stykke av mynt sterkt forvitret

Par små biter voks

Små stykker trækul

Træstykker

- a. Nagleformet pinde med regulært sekslinjet kryds risset ind på det flate hode, 9,5 cm lang.
- b. Pinde med hakk på den ene siden 7,5 cm lang 
- c. Pinde, rund, noget tykkere på midten med avbladet spiss, 14,2 cm lang, 1 cm tykk.
- d. Pinde, ovalt tverrsnitt, halvparten avbladet ca. 20,5 cm lang, 1,8 cm bred.
- e. Pinde, tynd, ujevnt avrundet, 1 38,5 cm, ca. 0,9 cm tykk.
- f. Pinde, tynd, ujevnt avrundet, 1 27,2 cm, tykk 0,6 cm.
- g. Pinde, på begge sider lit buget flatskjæring, eselrygg spiss i ene enden, avtrukket midt i et naglehull, 1. 17 cm br. 1,8 cm.
- h. Bordstykke fra et lidet skrin eller lign. flat og glat med et naglehull i hver ende, 1. 28 cm, br. 4 cm.
- i. Grovt flathugget endestykke i en eller anden kiste med rester av tre nagler på hver langsideside, hvorav den ene er avskåret, 1. 29 cm br. 18,2 cm, tykk, 3,3 cm
- j. Pinde, ujevnt rund, avbrukket i begge ender, 1. 24 cm tykk 2,
- k. Stykke av lignende pinde, avskrånet i ene enden, avtrukket i den andre, 10 cm lang, 2,5 cm tykk.
- l. Pyramidalt tilspidset kort pinde med rektangulært tverrsnitt, 1. 6 cm.
- m. Liten pinde, ovalt avrundet med flataktig tilspisning som er avbrudt likesom den andre ende også er avbrutt, 1. 5,3 cm.